

WYBRANE PROPOZYCJE REFORMY JĘZYKA PRAWNEGO W HISZPANII

Joanna NOWAK-MICHALSKA, dr
Instytut Językoznawstwa, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
al. Niepodległości 4, 61-874 Poznań
joannanowak@poczta.fm

Abstrakt: W artykule omawiane są propozycje reformy hiszpańskiego języka prawnego na przykładzie wybranych wniosków z prac Komisji ds. Modernizacji Języka Prawa (Comisión para la modernización del lenguaje jurídico), które dotyczą języka przepisów prawnych. Analizowane są również postulaty stosowania języka równościowego w języku prawnym i administracyjnym, wysuwane przez różne środowiska i publikowane w ostatnich latach w Hiszpanii w formie coraz liczniejszych poradników. Porusza się także kwestię krytyki, jakiej poddaje niektóre z tych postulatów Hiszpańska Akademia Królewska (Real Academia Española).

Słowa kluczowe: hiszpański język prawny, reforma języka prawnego, język równościowy, język i gender

SELECTED PROPOSALS TO REFORM LEGAL LANGUAGE IN SPAIN

Abstract: The article presents proposals of reforming the Spanish legal language, exemplifying them with selected conclusions of the Spanish Commission for the Modernization of Legal Language (Comisión para la modernización del lenguaje jurídico) concerning the language of legal regulations. It also studies proposals of applying gender equality in legal and administrative language which in recent years have been being put forward by various groups and published in form of numerous manuals. It also deals with the criticism to which the Royal Spanish Academy (Real Academia Española) has subjected some of these manuals.

Key words: Spanish legal language, modernization of legal language, language and gender, gender equality in language

Wprowadzenie

O konieczności reformy języka prawnego, prawniczego i urzędowego mówi się w wielu krajach. Podejmuje się również konkretne działania na rzecz uproszczenia go z myślą o przeciętnym odbiorcy. Również w Hiszpanii o niezbędnych zmianach w języku prawa, który bywa charakteryzowany jako niezrozumiały, czasem wręcz barokowy, specjaliści piszą od wielu lat (np. Prieto de Pedro 1991, Cazarola Prieto 2007, Alcaraz Varó

i Hughes 2002). Zdania w hiszpańskim języku prawnym i administracyjnym są często wielokrotnie złożone i bardzo długie. W badaniach przeprowadzonych przez Consejo General del Poder Judicial (Krajową Radę Sądownictwa) 82% respondentów uznało, że język ten jest nadmiernie skomplikowany i mało zrozumiały (ICMLJ 2011, 2). W niniejszym artykule skoncentrujemy się na wybranych propozycjach reformy języka prawnego, czyli – zgodnie z ujęciem Wróblewskiego (1948, 140) – języka przepisów prawnych. Język prawny został wyróżniony przez tego autora obok języka prawniczego, czyli języka doktryny prawniczej, używanego przez prawników w odniesieniu do prawa. Jak zauważają Alcaraz Varó i Hughes, język prawny pełni najważniejszą i wzorcową rolę względem innych odmian języka prawa, z niego bowiem czerpią i na nim wzorują się sędziowie, administracja publiczna i prawnicy (2002, 17). Redakcji przepisów prawnych powinna zatem towarzyszyć szczególna staranność (por. Prieto de Pedro 1991, 119).

W pierwszej części niniejszego artykułu zostaną omówione wybrane wnioski z prac Komisji ds. Modernizacji Języka Prawa (Comisión para la modernización del lenguaje jurídico) dotyczące języka przepisów prawnych oraz przykłady propozycji jego uproszczenia. W drugiej części zostaną przedstawione postulaty stosowania języka równościowego w języku prawnym i urzędowym wysuwane przez różne środowiska i zawarte w wydawanych coraz liczniej w ostatnich latach poradnikach.

1. Komisja ds. Modernizacji Języka Prawa i jej propozycje reformy języka prawnego w Hiszpanii

Powołana w 2009 roku przez radę ministrów Komisja ds. Modernizacji Języka Prawa prawa jest dotąd najpoważniejszą inicjatywą państwową mającą za zadanie zdiagnozowanie problemów związanych z poprawnością i zrozumiałością języka prawnego i prawniczego oraz przedstawienie propozycji jego reformy. Jej przewodniczącym został sekretarz stanu ds. sprawiedliwości, a jego zastępcą dyrektor Hiszpańskiej Akademii Królewskiej – instytucji powstałej w 1713 roku i zajmującej się normatywizacją języka hiszpańskiego i upowszechnianiem go na świecie. W pracach komisji brali udział językoznawcy oraz prawnicy, badając nie tylko teksty pisane, ale również język mówiony oraz język prawa w mediach. Powołano sześć zespołów badawczych, które przeprowadziły badania korpusowe i w 2011 roku przygotowały obszerne sprawozdania ze swoich działań wraz z rekomendacjami co do zwiększenia poprawności i zrozumiałości tekstów prawnych i prawniczych. Przygotowano również 24-stronicowe sprawozdanie podsumowujące, zawierające ogólne wskazówki dla

instytucji i osób zawodowo zajmujących się prawem oraz uwagi dotyczące języka prawa w mediach (ICMLJ).

Autorzy i redaktorzy poszczególnych sprawozdań starają się upowszechniać wyniki swoich badań oraz postulaty reform języka prawnego i prawniczego (por. np. Montolio 2012a). Zorganizowano dotąd dwie konferencje poświęcone modernizacji języka prawa: pierwszą w listopadzie 2011 roku zorganizował Uniwersytet w Barcelonie (*Jornadas sobre la modernización del discurso jurídico español*¹⁴), druga natomiast odbyła się w listopadzie 2013 roku na Uniwersytecie w Walencji (*Jornadas internacionales de modernización del discurso jurídico: acercamiento de la justicia al ciudadano*¹⁵). Owocem pierwszej z nich jest publikacja książkowa (Montolio 2012).

Interesujące nas tutaj wyniki badań dotyczących języka przepisów prawnych zostały zawarte w sprawozdaniu zrealizowanym pod kierownictwem Salvadora Gutiérreza Ordóñeza (Gutiérrez Ordóñez 2011). Na jego potrzeby przebadano różne akty prawne, w tym projekty ustaw (ich szczegółowy wykaz znajduje się w części końcowej sprawozdania). Propozycje zmian dotyczą przede wszystkim składni, morfoskładni, interpunkcji, a w wyjątkowych przypadkach słownictwa. Autorzy zwracają uwagę, że redaktorzy przepisów prawnych powtarzają utarte, tradycyjne sposoby ich formułowania, do których przyzwyczaili się w trakcie długich lat studiów prawniczych i praktyki prawniczej. W efekcie powstają teksty zupełnie niepodobne do tych, z którymi przeciętny odbiorca styka się na co dzień w sferach innych niż prawna, i dla niego niezrozumiałe, mimo że mówią o prawach i obowiązkach dotyczących go w całym jego życiu (Gutiérrez Ordóñez 2011, 5). W niniejszym artykule zostaną omówione wybrane zagadnienia poruszane przez autorów tego sprawozdania.

W jego pierwszym rozdziale autorzy poświęcają sporo uwagi odpowiedniej redakcji artykułów, właściwemu doborowi spójników, wyrażen anaforycznych, konektorów dyskursu i odpowiedniej kolejności informacji podawanych w zdaniu. Krytykują nagminne stosowanie zbyt długich zdań wielokrotnie złożonych, które są niezrozumiałe i często zawierają różnego rodzaju błędy gramatyczne i stylistyczne. Autorzy sprawo-zdania zalecają dzielić zbyt długie zdania wielokrotnie złożone na krótsze – nawet jeśli pewne informacje trzeba w jakiś sposób powtórzyć – a przy wyliczeniach stosować wyróżnienie graficzne (wypunktowanie). Na ten problem zwracają również uwagę Alcaraz Varó i Hughes (2002, 115) oraz Prieto de Pedro (1991, 180), który zauważa, że stosowanie w tekście prawnym zbyt długich zdań nie tylko czyni go mniej zrozumiałym dla odbiorcy, ale także zwiększa prawdopodobieństwo wystąpienia błędów gramatycznych i stylistycznych, zwłaszcza, że do tekstów tych stosunkowo często wprowadza się poprawki.

¹⁴ <http://www.ub.edu/ubtv/es/video/jornadas-sobre-la-modernizacion-del-discurso-juridicoespanol-1-parte> (data dostępu 30.03.2015).

¹⁵ <http://valesco.es/justicia/> (data dostępu 30.03.2015).

1.1. Interpunkcja

Ważnym problemem poruszonym w drugim rozdziale sprawozdania jest poprawność interpunkcyjna w tekstach prawnych. Nacisk położony jest na prawidłowe użycie przecinków, którego zasady omawiane są dość obszernie. Jeden z problemów interpunkcyjnych wiąże się z występowaniem w języku prawnym długich fraz nominalnych, charakterystycznych dla tej odmiany języka. Frazy te w języku hiszpańskim tworzone są najczęściej przez rzeczowniki połączone za pomocą przyimków, takich jak *de*, *en*, *con*, itd. z towarzyszeniem przymiotników i przysłówków. W wielu przypadkach nie jest możliwe ani pożądanie uniknięcie ich stosowania (por. Alcaraz Varó i Hughes 2002, 108-109), jednak ich częste występowanie pociąga za sobą pewne problemy. Jednym z nich jest niewłaściwa tendencja do stawiania przecinka między podmiotem a orzeczeniem, o czym piszą zarówno Alcaraz Varó i Hughes (2002, 108-109), jak i autorzy sprawozdania (Gutiérrez Ordóñez 2011, 16). Ci ostatni zauważają, że może wynikać to z naturalnego dążenia do zrobienia krótkiej pauzy przy nienaturalnie długich fragmentach tekstu (Gutiérrez Ordóñez 2011, 16).

Przykład 1:

⊖ ¹⁶ *El ámbito territorial de actuación del Colegio Profesional de Terapeutas Ocupacionales de Castilla y León, es el de la Comunidad de Castilla y León.*

‘Obszarem działalności Samorządu Zawodowego Terapeutów Zajęciowych Kastylii i León jest Wspólnota Kastylii i León’

⊕ *El ámbito territorial de actuación del Colegio Profesional de Terapeutas Ocupacionales de Castilla y León es el de la Comunidad de Castilla y León.*

1.2. Powtórzenia

Kolejny problem, związany również z długimi frazami nominalnymi, to powtórzenia. Same w sobie nie są one niepoprawne gramatycznie, ich nadmiar może jednak prowadzić do niezrozumiałości tekstu. Dotyczy to zwłaszcza przyimków, głównie przyimka *de*, którego używa się często przy tworzeniu fraz nominalnych. W przykładzie zaczerpniętym ze sprawozdania (Gutiérrez Ordóñez 2011, 22) przyimek *de* w jednej frazie nominalnej występuje cztery razy:

¹⁶ Symbol ⊖ oznacza zdania, które autorzy uznają za błędne, a symbol ⊕ proponowane przez nich wersje poprawne. Tłumaczenia i wyróżnienia w przykładach pochodzą od autorki tekstu. Miejsca w zdaniach przykładowych ilustrujące omawiane problemy tłumaczone są na język polski możliwie dosłownie.

Przykład 2:

- ⊖ *sin perjuicio (...) de la asignación de la ejecución de la política de cooperación al personal adscrito al centro directivo.*
Dosl.: ‘co nie powinno (...) przeszkadzać **przydzielaniu realizacji polityki współpracy** personelowi podlegającemu ośrodkowi kierowniczemu ...’

Autorzy proponują rozbić frazę nominalną, przekształcając rzeczownik w czasownik:

- ⊕ *sin perjuicio (...) de que se asigne la ejecución de la política de cooperación al personal adscrito al centro directivo.*
‘co nie powinno (...) przeszkadzać **temu, by przydzielać realizację polityki współpracy** personelowi podlegającemu ośrodkowi kierowniczemu, który...’

Często nadmiernie powtarzany jest zaimek względny *que* ‘który’ lub równobrzmiący spójnik *que* ‘że’. W tych przypadkach najlepszym i najprostszym rozwiązaniem jest zwykle podział długiego zdania na zdania krótsze (Gutiérrez Ordóñez 2011, 22).

Przykład 3:

- ⊖ *Por otro lado, también debe tenerse en cuenta la cláusula de supletoriedad del Derecho estatal a **que** alude el artículo 149.3 CE, **que** ha dado lugar a una importante doctrina del Tribunal Constitucional **que** desmiente la pretensión de aplicación supletoria del Reglamento estatal.*

‘Z drugiej strony należy również uwzględnić klauzulę subsydiarności prawa krajowego, **o której** mówi artykuł 149.3 Konstytucji Hiszpanii i **która** przyczyniła się do wypracowania przez Trybunał Konstytucyjny ważnej doktryny, **która** traktuje jako bezzasadne żądanie subsydiarnego stosowania przepisów rozporządzenia krajowego’.

- ⊕ *Por otro lado, también debe tenerse en cuenta la cláusula de supletoriedad del Derecho estatal a **que** alude el artículo 149.3 CE. **Esta** ha dado lugar a una importante doctrina del Tribunal Constitucional **que** desmiente la pretensión de aplicación supletoria del Reglamento estatal.*

‘Z drugiej strony należy również uwzględnić klauzulę subsydiarności prawa krajowego, **o której** mówi artykuł 149.3 Konstytucji Hiszpanii. Przyczyniła się **ona** do wypracowania przez Trybunał Konstytucyjny ważnej doktryny, **która** traktuje jako bezzasadne żądanie subsydiarnego stosowania przepisów rozporządzenia krajowego’.

1.3. Wyrażenia anaforyczne

Użycie w tekście prawnym wyrażeń anaforycznych zwiększa jego spójność i czytelność. Jednakże zarówno w literaturze przedmiotu (np. Prieto de Pedro 1991, 185; Alcaraz Varó i Hughes 2002, 117), jak i w omawianym sprawozdaniu (Gutiérrez Ordóñez 2011, 28-29) krytykuje się nadużywanie w języku prawnym i prawniczym wyrażenia *el mismo* ‘ten sam, tenże’ (w rodzaju żeńskim: *la misma*). Według autorów sprawozdania niepotrzebnie archaizuje ono tekst i często wywołuje u odbiorcy wątpliwości co do tego, do czego się ono odnosi. Proponują zastępowanie go innymi wyrażeniami, np. zwykłymi zaimkami. W przykładzie 4. jest to zaimek posesywny. Innym możliwym rozwiązaniem jest powtórzenie rzeczownika, jak w przykładzie 5. (Gutiérrez Ordóñez 2011, 29).

Przykład 4:

- ⊖ *planificación de los mismos*
‘planowanie **tychże**’
- ⊕ *su planificación*
‘**ich** planowanie’

Przykład 5:

- ⊖ Plazo *para* presentar **las mismas**
‘Termin złożenia **tychże**’.
- ⊕ Plazo para presentar **las solicitudes**
‘Termin złożenia **wniosek**’

1.4. Gerundio

Częste występowanie form *gerundio*, tj. form imiesłowowych zakończonych na *-ando*, *-endo*, jest jedną z charakterystycznych cech języka prawa, związaną z jego bezosobowym charakterem. Poprawnie użyte *gerundio* nadaje tekstowi większą zwięzłość. Jednak jego nadużywanie było niejednokrotnie krytykowane przez badaczy (np. Prieto de Pedro 1991, 191). Alcaraz Varó i Hughes wiążą ten błąd z wpływem francuskiego języka prawa na język hiszpański i zauważają, że może on prowadzić do tworzenia tekstów niejasnych i o afektowanym stylu. Zauważają również, że użycie dwóch form *gerundio* po sobie jest stylistyczną niezręcznością prowadzącą do powstania swoistej kakofonii (Alcaraz Varó, Hughes 2002, 105-108). Również autorzy omawianego tu sprawozdania poświęcają uwagę temu zagadnieniu, wspominając jako anegdotę, że redaktor główny pewnego czasopisma dopuszczał użycie maksymalnie jednego *gerundio* na stronę tekstu (Gutiérrez Ordóñez 2011, 30). Omawiają trzy typy niewłaściwego użycia *gerundio* i możliwości zastąpienia błędnych form innymi rozwiązaniami (Gutiérrez Ordóñez 2011, 30 i nast.), które przedstawione są poniżej.

(i) Błędne jest stosowanie tzw. *gerundio de posterioridad* ‘gerundio następstwa czasowego’, nazywanego też *gerundio de enlace* ‘gerundio łącznikowym’. Rozważmy następujący przykład:

Przykład 6:

- ⊖ *El Real Decreto 1420/1990 [...] creó el título universitario oficial dándole validez en todo el territorio nacional.*
‘Dekret królewski 1420/1990 [...] ustanowił oficjalny tytuł uniwersytecki, **nadając mu** ważność na całym obszarze kraju’.
- ⊕ *El Real Decreto 1420/1990 [...] creó el título universitario oficial y le dio validez en todo el territorio nacional.*
‘Dekret królewski 1420/1990 [...] ustanowił oficjalny tytuł uniwersytecki **i nadał mu** ważność na całym obszarze kraju’.

Zgodnie z zamierzeniem nadawcy zdanie to ma mówić o dwóch następujących po sobie czynnościach: stworzeniu tytułu i nadaniu mu ważności (tytułu nie tworzy się poprzez nadanie mu ważności). *Gerundio* zostało zatem użyte niewłaściwie. Autorzy proponują w takich przypadkach zamiast form *gerundio* stosować zdania współrzędne lub zdania względne albo rozbijać komunikat na odrębne zdania.

(ii) Użycie *gerundio* jako *gerundio especificativo* – tj. przydawkowo – autorzy nazywają rażącym galicyzmem. Proponują zastępować tę formę zdaniem względnym:

Przykład 7:

- ⊖ *...una norma que tenga rango de ley **atendiendo** a la doctrina del Consejo de Estado...*
‘...akt prawny, który miałby rangę ustawy, **uwzględniający** doktrynę Rady Państwa...’
- ⊕ *...una norma con rango de ley **que atiende** a la doctrina del Consejo de Estado...*
‘...akt prawny o randze ustawy, **który uwzględniałby** doktrynę Rady Państwa...’

(iii) Prawidłowo użyte *gerundio condicional*, tj. *gerundio* warunkowe, powinno znajdować się na początku zdania, np. *Hablando, se entiende la gente* (= ‘*Si la gente habla, se entiende*’) ‘Ludzie rozumieją się kiedy rozmawiają’ (= dosł. ‘Rozmawiając, ludzie się rozumieją’). Umieszczenie takiego *gerundio* w innej pozycji jest błędne. Rozwiązaniem alternatywnym jest użycie zdania podrzędnego warunkowego.

Przykład 8:

- ⊖ *A la huelga, **garantizándose** en todo caso el mantenimiento de los servicios que...*

Dosł.: ‘Do strajku, **zapewniając** każdorazowo utrzymanie usług, które...’

- ⊕ *A la huelga, **siempre y cuando se garantice** el mantenimiento de los servicios que...*
‘Do strajku, **pod warunkiem że** zapewni się utrzymanie usług, które...’

1.5. Strona zwrotno-bierna

Kolejnym zagadnieniem poruszonym w sprawozdaniu jest stosowanie w języku prawnym strony zwrotno-biernej (*pasiva refleja*) typu *Los pisos se venden* ‘Sprzedaje się mieszkania’, dosł. ‘Mieszkania się sprzedają’. Są to zdania o następującej konstrukcji: *patiens* czynności jako podmiot + czasownik z zaimkiem *se* jako orzeczenie, zgodny co do liczby z podmiotem. W odróżnieniu od języka ogólnego i literackiego, w języku prawnym często w takich zdaniach występuje dopełnienie sprawcy wprowadzane przez przyimek *por* ‘przez’. Jak piszą autorzy sprawozdania, jest to konstrukcja agramatyczna, która choć nie razi prawników, jest nie do przyjęcia dla przeciętnego obywatela (Gutiérrez Ordóñez 2011, 35).

Przykład 9:

- ⊖ *...valores, principios, objetivos y directrices que **se hubieran adoptado** o que se vayan a adoptar en el futuro **por los organismos internacionales competentes en la materia.***

‘... wartości, zasady, cele i dyrektywy, które **zostały przyjęte albo zostaną przyjęte przez organizacje międzynarodowe** kompetentne w tym zakresie’

Autorzy sprawozdania zalecają używać w takich sytuacjach strony czynnej albo strony biernej peryfrastycznej (czasownik *ser* ‘być’ + imiesłów bierny). Warto zauważyć, że używanie w takich zdaniach dopełnienia sprawcy nie spotyka się z krytyką ze strony autorów gramatyki wydanej przez Hiszpańską Akademię Królewską. Stwierdzają oni, że tego typu zdania (zwykle) nie przyjmują dopełnienia sprawcy w postaci wyrazu oznaczającego indywiduum (np. *por el ministro* ‘przez ministra’), ale przyjmują je, jeśli są to wyrazy oznaczające instytucje lub grupy ludzi (np. *por el ministerio* ‘przez ministerstwo’), i właśnie z tego powodu konstrukcje te są częste w tekstach prawnych i administracyjnych (RAE 2010, 785).

1.6. Przyimki

Jeśli chodzi o przyimki, autorzy omawianego tu sprawozdania postulują unikanie ich zastosowań, które są kalkami z języka francuskiego (Gutiérrez Ordóñez 2011, 43-44). Jak zauważają, takie użycia są pozostałością wpływów języka francuskiego jeszcze z XIX w. Częste w języku prawnym jest zwłaszcza użycie przyimka *a* w połączeniu z bezoko-licznikiem w znaczeniu celowościowym (jak to ujmują autorzy: odnoszącym się do przyszłości) albo obligatorywnym. Zgodnie z zaleceniami zawartymi w sprawozdaniu, jeśli nadawca tekstu chce przekazać znaczenie celowościowe, powinien użyć np. przyimka *para* albo spójnika *a fin de*, np.:

Przykład 10:

- ⊖ *la vivienda a comprar*
'mieszkanie do zakupienia/mające zostać zakupione'
- ⊕ *la vivienda para comprar*

W celu wyrażenia znaczenia obligatorywności należy użyć zdania względnego, np.

Przykład 11:

- ⊖ *los servicios a prestar por las sociedades...*
'usługi mające być świadczone [dosł. do świadczenia] przez spółki...'
- ⊕ *los servicios que han de prestar las sociedades...*
'usługi, które mają świadczyć spółki...'

Niekiedy w takich sytuacjach można użyć przydawki w postaci odczasownikowego przymiotnika potencjalnego (z sufiksem *-ble*), np.

Przykład 12:

- ⊖ *El sistema a utilizar*
'system mający/mogący być zastosowany [dosł. do zastosowania]'
- ⊕ *El sistema utilizable*

Ze względów stylistycznych autorzy zalecają również nie powtarzać obok siebie wyrażen przyimkowych z tym samym przyimkiem. Zwracają też uwagę na to, że niewłaściwe pomijanie przyimków może zmienić znaczenie zdania.

1.7. Futuro de subjuntivo

Warto również wspomnieć o archaicznej i często krytykowanej formie *futuro de subjuntivo* (tj. formie czasownika zakończonej na *-are/-ere*), która występuje w języku prawnym i prawniczym (por. Prieto de Pedro 1991, 188; Herández Cuadrado 2003, 27). Autorzy ICMLJ zauważają, że forma ta, choć nie jest niepoprawna gramatycznie, jest praktycznie nieużywana w języku współczesnym i dla wielu odbiorców niezrozumiała. Proponują zastępowanie jej innymi formami, zwłaszcza *pretérito perfecto de subjuntivo* (ICMLJ 2011, 11).

2. Język równościowy

Drugi nurt postulowanych przez różne środowiska reform języka prawnego i urzędowego dotyczy konieczności stosowania w nim języka równościowego. W ostatnich latach ukazało się w Hiszpanii pod auspicjami różnych instytucji (władz krajowych, władz poszczególnych wspólnot autonomicznych, uniwersytetów, stowarzyszeń i innych) wiele poradników postulujących stosowanie w prawie i administracji języka niedyskryminującego pod względem płci. Publikowanie tego rodzaju tekstów wiąże się z polityką równościową Rady Europy i Unii Europejskiej, a podobne inicjatywy podejmowane są również w innych krajach. W Polsce podobne poradniki są jak dotąd bardzo nieliczne.

Równość obywateli bez względu na płeć jest gwarantowana w Hiszpanii konstytucyjnie. Kwestia ta bardziej szczegółowo regulowana jest przez Ustawę z 22 marca 2007 roku o faktycznej równości kobiet i mężczyzn (*Ley Orgánica 3/2007 para la igualdad efectiva de mujeres y hombres*). Zgodnie z art. 14.11 tej ustawy do obowiązków władz publicznych należy:

Art. 14.11. La implantación de un lenguaje no sexista en el ámbito administrativo y su fomento en la totalidad de las relaciones sociales, culturales y artísticas.

‘Wprowadzanie języka nieseksistowskiego do administracji i upowszechnianie go w całościach stosunków społecznych, kulturalnych i artystycznych’.

Akty prawne dotyczące równouprawnienia istnieją również w poszczególnych wspólnotach autonomicznych Hiszpanii¹⁷. Wymóg stosowania języka równościowego, jak zauważa Balaguer Callejón, powinien znaleźć zastosowanie w uregulowanych prawnie zasadach techniki legislacyjnej (2008, 91 i nast.).

Najogólniej rzecz ujmując, w poradnikach poświęconych językowi równościowemu postuluje się:

¹⁷ np. Ustawa 12/2010 z dnia 18 listopada o równości kobiet i mężczyzn Kastylia-La Manchy (*Ley 12/2010, de 18 noviembre, de igualdad entre mujeres y hombres de Castilla-La Mancha*). W ustawie tej kilkakrotnie pojawia się nakaz używania języka nieseksistowskiego.

- niepowielanie stereotypowego postrzegania obu płci poprzez używanie utartych zwrotów czy porównań i nieprzypisywanie określonych cech i postaw mężczyznom i kobietom zarówno w języku, jak i w przedstawianiu ich w formie graficznej (w reklamie, fotografii czy filmie);
- unikanie dyskryminującego użycia języka, które ilustruje następujący przykład: *Los empleados de la empresa pueden viajar con sus esposas* (Escrig Gil i Sales Boix 2010, 17) ‘Pracownicy firmy mogą odbywać podróże z żonami’;
- niestosowanie niektórych rzeczowników tytułarnych, np. *señorita* ‘panna’, który jednoznacznie wskazuje na stan cywilny kobiety (w języku hiszpańskim nie istnieje analogiczny odpowiednik w rodzaju męskim);
- promowanie używania nazw zawodów i wykonawców czynności zarówno w rodzaju żeńskim, jak i męskim;
- unikanie tzw. generycznego stosowania rodzaju męskiego, który odnosić się ma zarówno do mężczyzn, jak i do kobiet, np. *los españoles* ‘Hiszpanie’.

Zamiast generycznego rodzaju męskiego autorzy poradników proponują różne rozwiązania, np. stosowanie form bezosobowych, nazw neutralnych – w ogóle nieujawniających kategorii płci – lub tzw. *splittingu*, czyli podawania odrębnych form odnoszących się do kobiet i do mężczyzn. Przyjrzyjmy się propozycjom zmian wybranych artykułów konstytucji Hiszpanii, które wysuwają autorki poradnika poświęconego językowi prawnemu *En femenino y en masculino. Hablamos de leyes* (‘W rodzaju żeńskim i męskim. Mówimy o ustawach’) (Guerrero Martín i Llegó Cunill 2008, 12 i nast.).

Przykład 13:

- ⊖ Art. 14. *Los españoles son iguales ante la ley (...)*.
‘Hiszpanie są równi wobec prawa...’
- ⊕ *Todas las personas de nacionalidad española* ‘wszystkie osoby narodowości hiszpańskiej’ /
los españoles y las españolas ‘Hiszpanie i Hiszpanki’ /
las españolas y los españoles ‘Hiszpanki i Hiszpanie’ /
todos los españoles y las españolas ‘wszyscy Hiszpanie i Hiszpanki’
son iguales ante la ley (...) ‘są równi wobec prawa (...)’.

Przykład 14:

- ⊖ Art. 12. *Los españoles son mayores de edad a los dieciocho años*.
‘Hiszpanie osiągną pełnoletniość w wieku osiemnastu lat’.
- ⊕ *Las españolas y los españoles* ‘Hiszpanki i Hiszpanie’ / *los españoles y las españolas* ‘Hiszpanie i Hiszpanki’ / *las personas* ‘osoby’ *son mayores* ‘osiągają pełnoletniość’ (...).
La mayoría de edad se alcanza a los dieciocho años.
‘Pełnoletniość osiąga się w wieku lat osiemnastu (...)’.

W niektórych przypadkach autorki proponują zastosowanie splittingu tylko do rodzajników:

Przykład 15:

- ⊖ Art. 32.2. *La ley regulará las formas de matrimonio, la edad y capacidad para contraerlo, los derechos y deberes de los cónyuges (...).*
'Prawo określa formy zawarcia małżeństwa, wiek i zdolność do jego zawierania, prawa i obowiązki współmałżonków'.
- ⊕ Art. 32.2. *La ley regulará las formas de matrimonio, la edad y capacidad para contraerlo, los derechos y deberes de (...) las y los / los y las cónyuges (...).*

Autorki poradnika przekonują, że formy bezosobowe i neutralne płciowo są często stosowane w przepisach, również w konstytucji, formułowanie przepisów prawnych w ten sposób jest więc jak najbardziej możliwe (Guerrero Martín i Llegó Cunill 2008, 20). Przykładem ustawy, w której uniknięto generycznego rodzaju męskiego jest Ustawa o współpracy międzynarodowej na rzecz rozwoju (Ley de Cooperación Internacional para el Desarrollo) (Guerrero Martín i Llegó Cunill 2008, 47).

Postulat unikania generycznego stosowania rodzaju męskiego wywołuje największe kontrowersje. Skrytykowała go również Hiszpańska Akademia Królewska w sprawozdaniu na temat poradników dotyczących języka równościowego (Bosque 2012)¹⁸. Akademia, choć zasadniczo popiera działania na rzecz języka równościowego, wskazuje na fakt, że generyczne stosowanie rodzaju męskiego ma długą tradycję w języku hiszpańskim (podobnie jak w wielu innych językach), i podkreśla, że każdorazowe stosowanie form odrębnych dla rodzaju męskiego i żeńskiego prowadzi do nadmiernego wydłużania tekstu i powinno być stosowane tylko w ograniczonym stopniu i w uzasadnionych przypadkach. Bosque zwraca również uwagę na to, że publikacje promujące równościowe rozwiązania w języku mają niejednorodny poziom i niekiedy proponuje się w nich rozwiązania błędne z punktu widzenia gramatyki normatywnej, np. zaleca się rezygnację z rodzajników przy rzeczownikach liczby mnogiej. Autor sprawozdania krytykuje również to, że przy tworzeniu tego rodzaju publikacji często nie biorą udziału językoznawcy.

3. Podsumowanie

Przedstawienie w niniejszym artykule wybranych problemów związanych z postulatami reformy hiszpańskiego języka prawnego miało na celu zasygnalizowanie głównych kierunków działań podejmowanych w tym zakresie w Hiszpanii. Sprawozdanie z badań

¹⁸ Sprawozdanie to zostało podpisane przez 26 członków pełnoprawnych i siedmiu członków korespondentów Królewskiej Akademii Hiszpańskiej.

poświęconych językowi przepisów prawnych przeprowadzonych w ramach prac Komisji ds. Modernizacji Języka Prawa porusza i systematyzuje wiele problemów, o których pisano wcześniej w innych publikacjach (por. np. Prieto de Pedro 1991, Alcaraz Varó i Hughes 2002). Jak deklarują we wstępie autorzy tego sprawozdania, z uwagi na techniczny charakter tekstów prawniczych praktycznie nie zajmują się w nim kwestią słownictwa (Gutiérrez Ordóñez 2011, 6). Omawiają pojawiające się w tekstach prawnych błędy językowe i niezręczności stylistyczne. Ich głównym celem jest przedstawienie propozycji zmian w obrębie tekstu, które wpłyną na jego lepsze rozumienie. Drugi nurt proponowanych zmian, czyli dość aktywne w Hiszpanii działania na rzecz stosowania w języku prawnym i prawniczym języka równościowego, przejawia się w postaci licznych publikacji instruktażowych. Jednak nie wszystkie z nich reprezentują odpowiednio wysoki poziom i dbałość o poprawność językową. Najwięcej kontrowersji budzi powtarzający się w tych publikacjach postulat unikania generycznego użycia rodzaju męskiego.

Bibliografía

- Alcaraz Varó, Enrique, i Brian Hughes. 2002. *El español jurídico*. Barcelona: Ariel.
- Balaguer Callejón, María Luisa. 2008. Género y lenguaje. Propuestos para un lenguaje jurídico igualitario. *Revista de Derecho Político*, nr 73, ss. 73-100.
- Bosque, Ignacio. 2012. *Sexismo lingüístico y visibilidad de la mujer*.
<http://www.rae.es/noticias/el-pleno-de-la-rae-suscribe-un-informe-del-academico-ignacio-bosque-sobre-sexismo> (data dostępu 30.03.2015).
- Cazarola Prieto, Luis María. 2007. *El lenguaje jurídico actual*. Navarra: Aranzadi.
- Escrig Gil, Gemma, i Anna Sales Boix. 2010. *Guía de tratamiento no sexista de la información y la comunicación en la Universitat Jaume I*. Barcelona: Unidad de Igualdad de la Universitat Jaume I.
- Guerrero Martín, Charo, i Eulàlia Lledó Cunill. 2008. *En femenino y en masculino. Hablamos de leyes*. Serie lenguaje nº 6. Madrid: Instituto de la Mujer. Ministerio de Igualdad.
http://www.redunidadesdeigualdad.udl.cat/fileadmin/Recursos/Lenguaje/Hablamos_de_leyes.pdf (data dostępu 3.11.2014).
- Gutiérrez Ordóñez, Salvador, red. 2011. *Estudio de campo: Lenguaje de las normas. Comisión para la modernización del lenguaje jurídico*. Madrid: Ministerio de Justicia.
<http://lenguajeadministrativo.com/sobre-la-modernizacion-del-lenguaje-juridico/> (data dostępu 3.11.2014).
- Hernando Cuadrado, i Luis Alberto. 2003. *El lenguaje jurídico*. Madrid: Verbum.
- Montolío Durán, Estrella. 2012a. La modernización del discurso jurídico Español impulsada por el ministerio de justicia. Presentación y principales aportaciones del informe sobre el lenguaje escrito. *Revista de llengua i Dret*, nr 57, ss. 95-121.
- Montolío Durán, Estrella, red. 2012b. *Hacia la modernización del discurso jurídico*. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona.
- (ICMLJ) *Informe de la Comisión de modernización del lenguaje jurídico*. 2011. Madrid: Ministerio de Justicia. <http://lenguajeadministrativo.com/sobre-la-modernizacion-del-lenguaje-juridico/> (data dostępu 30.03.2015).
- Prieto de Pedro, Jesús. 1991. *Lenguas, lenguaje y derecho*. Madrid: Editorial Civitas.
- Real Academia Española. 2009. *Nueva gramática de la lengua española. Manual*. Madrid: Espasa Libros.
- Wróblewski, Bronisław. 1948. *Język prawny i prawniczy*. Kraków: Nakł. Polskiej Akademii Umiejętności.